

Hallisten kylästä kerrotaan, monen muun entisen maarialaisen kylän tavoin, joulukuussa 2021 ilmestyneessä julkaisussa *Kylistä kasvoi Turku – Kaarinasta, Maariasta ja Raisiosta Turkuun liitettyjen kylien historiaa*. (Turun museokeskuksen julkaisuja 87, Turun museokeskus 2021). Ohessa on tekstinäyte tästä julkaisusta:

Merkittävä seikka läpi kylän historian on ollut kylän alueella olevalla koskella, johon varhaisin asiakirjamaininta vuodelta 1352 liittyy. Tuolloin mainitaan Turun piispoilla olleen mylly Halisten koskessa.¹ Halisten mylly toimi 1300-luvulta aina 1900-luvulle asti. Myllyn yhteyteen perustettiin 1540-luvulla veranvanutuslaitos. Se oli tiettävästi Suomen ensimmäinen varsinainen teollisuuslaitos. Halisten koski oli vuolaan virtansa vuoksi taloudellisesti merkittävä, ja sen omistus kiinnosti aikoinaan niin kuningasta kuin Turun kaupunkia. Kruunu luovutti vuonna 1635 Halisten kosken myllypaikan kaupungille annettavaksi pormestarin ja raadin palkkojen lisätuloksi.² Kaupunki sai viisitoista vuotta myöhemmin kruunulta haltuunsa myös Komoisten ja Frantsin tilat, jotka myös annettiin maistraatin palkkatiloiksi.³

Maistraatti ryhtyi vuokraamaan Halisten myllylaitosta yksityisille porvareille. Koneistojen ja padon ylläpito aiheutti kuitenkin usein riitoja, ja kunnostus jäi maistraatin vastuulle. Se ottikin kosken laitokset, verkavalkki-säämiskätampin ja jauhomyllyn omaan hallintaansa vuonna 1742 ja valvoi nyt myllyn toimintaa.⁴ Verkavalkki-mylly vuokrattiin ulkopuoliselle säämiskäntekijälle. Lopulta vuonna 1823 Halisten laitokset siirtyivät maistraatilta porvariston hallintaan. Pato ja myllylaitokset vuokrattiin Erik Julinille, joka loi Halisten koskelle vireän, kannattavan teollisuuslaitoksen. Nyt koskella valmistettiin tuotteita jauhosta keinolannoitteisiin. Julin rakennutti myös ensimmäisen sillan yli Halisten kosken sekä uusia rakennuksia, jotka täyttivät kosken rannat. Teollisuusrakennusten lisäksi valmistui varastotiloja sekä asuntoja ja ulkorakennuksia myllyjen työntekijöille. Ne olivat käytössä 1900-luvulle asti.⁵

Tulipalo kohtasi Halisten kosken partaat kahdesti. Ensin vuonna 1905 paloivat Nummen puolella ollut juuri rakennettu sahalaitos useine rakennuksineen ja vanha luujauhomylly. Halisten puolella tulipalo tuhosi myllyrakennukset vuonna 1942 ja loput purettiin tämän jälkeen. Jäljelle jäi vain vanha myllärintupa, joka kunnostettiin 1990-luvun lopussa Aurajoen opastuskeskukseksi.

Kosken äärelle syntynyt asutusmiljöö muuttui myllytoiminnan loputtua, mutta Nummen kylän puolelle 1920-luvulta lähtien rakentunut Halisten vesilaitos toi uutta rakennuskantaa Aurajoen rantaan. Vesilaitoksen tarvitseman veden säännöstelyä varten valmistui vuonna 1972 uusi säännöstelypato, joka korvasi aiemman vuonna 1837 rakennetun ylivuotopadon.⁶

Halisten kosken takana kylämäellä sijaitsee tiiviinä rykelmänä kolme kantataloa, Tätilä, Komoinen ja Frantsi. Kylässä on keskiajalta lähtien ollut kolme taloa. Yksi näistä oli entinen Pyhän Olavin luostarille kuulunut talo, jonka luostariveljet siirsivät kylämäeltä pellolle lähelle koskea ja myllyä. Talonpojat eivät kuitenkaan sallineet peltosarkojen päälle rakentamista. Luostariveljien oli vuoden 1468 käräjäpäätöksen mukaisesti muutettava talo takaisin vanhalle tontille.⁷

Sanna Kupila
tutkija
Turun museokeskus

¹ Oja 1944, 316.

² Toropainen 1998, 12–13.

³ Toropainen 1998, 13, KA, Maanmittaushallituksen maakirjat ja kruununmaaluettelot. Maakirjat. Turun ja Porin läänin maakirja 1875 (48:2).

⁴ Toropainen 1998, 14–15.

⁵ Toropainen 1998, 30–34.

⁶ Toropainen 1998, 42.

⁷ Oja 1944, 317–319.